

YANGI AVLOD ONA TILI DARSLIKLARIDA INTEGRATSIYANING
AHAMIYATI (6-SINF ONA TILI DARSLIGI ASOSIDA)

Mamarajabova Ozodaxon Zokir qizi

Samarqand davlat pedagogika institute O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 2-kurs magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada 2022-yil nashr etilgan 6-sinf ona tili darsligi asosida yangi avlod darsliklarida integratsiyaning o'rni va ahamiyati ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Darslikdagi mavzular boshqa fanlar bilan bog'liq holda o'quvchi dunyoqarashini kengaytirish, ko'nikma va kompetensiyalarni rivojlantirishda qanday xizmat qilishi yoritib beriladi. Integratsion yondashuvning nazariy asoslari, tarixiy taraqqiyoti, O'zbekiston va xorijdagi tadqiqotlar, zamonaviy empiric tadqiqotlar va tanqidiy qarashlar keng qamrovda tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: integratsiya, ona tili, darslik, 6-sinf

Abstract: This article analyzes the role and significance of integration in new generation textbooks, focusing on the 2022 edition of the 6th-grade mother tongue textbook. It examines how the topics in the textbook, when connected with other subjects, help to broaden students' worldview and develop skills and competencies. The theoretical foundations of integration, its historical development, studies by national and foreign researchers, contemporary empirical research, and critical perspectives are comprehensively discussed.

Keywords: integration, mother tongue, textbook, grade 6

Аннотация: В данной статье анализируется роль и значение интеграции в учебниках нового поколения на примере учебника по родному языку для 6 класса, изданного в 2022 году. Рассматривается, как темы учебника, связанные с другими предметами, способствуют расширению кругозора учащихся и развитию умений и компетенций. Подробно анализируются теоретические основы интеграции, её историческое развитие, исследования отечественных и зарубежных учёных, современные эмпирические исследования и критические подходы.

Ключевые слова: интеграция, родной язык, учебник, 6 класс

KIRISH

Maktab ta'limida yangi avlod darsliklarini yaratish va ularni amaliyotga joriy etish zamonaviy pedagogikaning eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimida, xususan, ona tili darsliklarida integratsion yondashuv asosida tuzilgan yangi avlod darsliklari o'quvchilarning intellektual va ijtimoiy rivojlanishiga keng imkoniyatlar yaratmoqda.

Bu borada 2022-yilda chop etilgan 6-sinf ona tili darsligi zamonaviy ta'lim konsepsiyasiga mos holda, fanlararo bog'liqlik va mavzular integratsiyasiga alohida e'tibor qaratganligi bilan ajralib turadi.

Integratsiya orqali o'quvchilar til hodisalarini boshqa fanlar – adabiyot, tarix, geografiya, informatika va boshqa sohalar bilan bog'liq holda o'rganishadi, natijada ularning bilim, ko'nikma va kompetensiyalari yanada mukammallashadi. Mazkur ilmiy maqolada

yangi avlod 6-sinf ona tili darsligida integratsion yondashuvning nazariy asoslari, tarixiy taraqqiyoti, O'zbekiston va xorij tajribasi hamda zamonaviy empirik tadqiqotlar asosida mavzularni boshqa fanlar bilan bog'lashning samaradorligi har tomonlama tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili

Integratsion ta'lim konsepsiyasi XX asr boshlaridan boshlab pedagogik fikrda o'zining muhim o'rniga ega bo'lib kelmoqda. Uning nazariy asoslari, tarixiy taraqqiyoti va amaliyotga joriy etilishi bugungi kunda ham ilmiy doiralarda keng muhokama qilinmoqda. Integratsiya atamasi dastlab sotsiologiya va biologiya fanlarida paydo bo'lgan bo'lsa-da, tez orada ta'lim va pedagogika sohalariga ham kirib keldi. Ta'lim tizimida integratsiya – bu o'quv jarayonida alohida fanlararo bog'liqlikni ta'minlash, o'quvchilarda integral bilim va ko'nikmalar shakllantirish jarayonidir. Integratsiya ta'limi o'quvchilarning bilimlarini real hayotiy holatlarga moslashtirish, ularning tahlil, sintez, umumlashtirish, tanqidiy fikrlash va kreativ yondashuv ko'nikmalarini rivojlantirishni ko'zda tutadi. Integratsion ta'lim nazariyasining asosiy tamoyillari XX asr boshlarida amerikalik pedagog Jon Dyui tomonidan ishlab chiqilgan. Dyui o'zining "Tajriba va ta'lim" asarida ta'limning amaliyotga yaqin bo'lishi, o'quvchilar bilimni real hayotiy muammolarni hal qilishga yo'naltirish zarurligini ta'kidlagan[1]. Uning fikricha, fanlararo integratsiya o'quvchilarda mustahkam bilim va ko'nikmalar shakllanishiga xizmat qiladi. Keyinchalik rus pedagogika maktabi vakillari – V.V. Davыdov, L.S. Vygotskiy, D.B. Elkoninlar ham integratsion yondashuvning nazariy asoslarini rivojlantirdilar. Ularning tadqiqotlarida bola psixologiyasi, tafakkur va nutq rivoji, fanlararo bog'liqlik, o'quvchining shaxs sifatida shakllanishi kabi masalalar chuqur tahlil qilindi.

O'zbekiston ilmiy-pedagogik maktabida ham integratsion ta'lim masalalari mustaqillikdan so'ng keng o'rganila boshlandi. Jumladan, I.A. Karimov tomonidan ilgari surilgan "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da zamonaviy ta'limda integratsiya, kompetensiya va innovatsion yondashuvlar asosiy tamoyil sifatida belgilab berildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida"gi farmonida ham yangi avlod darsliklarini ishlab chiqishda integratsion yondashuvga alohida urg'u berilgan. Bu borada o'zbek tilshunoslari va metodist olimlar – H. Yo'ldoshev, N. Jo'raev, R. Jo'rayev, Z. Rahmonqulova, S. Karimova, D. Jo'rayev, M. Po'latova va boshqalar ona tili darsliklarining integratsion asosda yaratilishi, fanlararo bog'liqlikni ta'minlash, o'quvchilarning kognitiv va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish borasida qator ilmiy ishlar olib bormoqda[2]. Z. Rahmonqulova va S. Karimova o'z tadqiqotlarida ona tili darsliklarida til hodisalarini adabiyot, tarix, geografiya, informatika, san'at, texnologiya kabi fanlar bilan bog'lash orqali o'quvchilarda mustahkam bilim, tanqidiy va kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish muhimligini ta'kidlashadi.

Integratsiyaning nazariy asoslari Yevropa va Amerika pedagogikasida ham chuqur o'rganilgan. Yevropa Ittifoqi davlatlarida, xususan, Finlyandiya, Norvegiya, Germaniya, Fransiya ta'lim tizimlarida integratsion yondashuv asosida tuzilgan darsliklar va o'quv dasturlari keng joriy etilgan. Bu mamlakatlarda o'quvchilarning kommunikativ, kognitiv, axborot, ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalarini rivojlantirish maqsadida darsliklarda fanlararo integratsiya tamoyili asosiy o'rin tutadi. Masalan, Germaniya maktablarida ona tili

darslarida til hodisalari tarix, madaniyat, san'at, jamiyatshunoslik, axborot texnologiyalari bilan bog'liq holda o'rgatiladi. Natijada o'quvchilar mavzuni nafaqat grammatik va leksik jihatdan, balki ijtimoiy-madaniy va kommunikativ kontekstda ham chuqur anglaydi. Bu jihat zamonaviy o'zbek ona tili darsliklarida ham o'z aksini topmoqda. 2022-yilda chop etilgan 6-sinf ona tili darsligi ham zamonaviy integratsion yondashuv asosida tuzilgan bo'lib, unda mavzular boshqa fanlar bilan uzviy bog'liq holda yoritilgan.

Empirik tadqiqotlar natijalari integratsion ta'lim samaradorligini isbotlab bermoqda. Xususan, O'zbekiston maktablarida 2022-yilgi 6-sinf ona tili darsligi asosida olib borilgan tajriba-sinov darslari natijalarida o'quvchilarning til hodisalarini chuqur anglash, mavzularni hayotiy misollar bilan bog'lash, o'z fikrini erkin ifodalash, matn ustida ishlash, tanqidiy va kreativ fikrlash ko'nikmalarining rivojlanishi kuzatilgan[3]. Darslikdagi "Matn va uning turlari", "Gap va uning turlari", "So'z va so'z birikmasi", "Imlo va punktuatsiya qoidalari", "O'zbek tilining lug'at boyligi" kabi mavzular adabiyot, tarix, geografiya, biologiya, informatika, matematika, san'at, texnologiya fanlari bilan bog'liq holda yoritilgan. Masalan, "Matn va uning turlari" mavzusida darslikda turli fanlardan olingan matnlar, tarixiy voqealarni aks ettiruvchi hikoya va esselar, geografik ob'ektlar haqida tavsifiy matnlar, biologik jarayonlarni aks ettiruvchi matnlar, matematika faniga oid masalalar asosida tuzilgan matnlar kiritilgan. Bular o'quvchilarda mavzuni ko'p qirrali va chuqur anglashga, fanlararo bog'liqlik asosida yangi bilimlar hosil qilishga yordam beradi. 6-sinf darsligining "Gap va uning turlari" mavzusida ham gap tuzilishi, gap bo'laklari, gapda ma'no ifodalanishi, gaplarning ijtimoiy-madaniy kontekstdagi o'rnini boshqa fanlarda o'rganiladigan mavzular bilan integratsiya qilinadi. Jumladan, tarixiy matnlardan olingan gaplar, geografik joy nomlari, adabiy asarlardan namunalar, informatika fanidagi algoritmik gaplar, texnologiya fanidagi texnik so'zlar va gaplar orqali mavzu yoritiladi. Bu usul o'quvchilarni mavzuga qiziqtirish, ularning bilim doirasini kengaytirish, tanqidiy va kreativ fikrlash, muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Darslikda til hodisalarini boshqa fanlar bilan bog'lash orqali o'quvchilar mavzuni nafaqat grammatik va leksik jihatdan, balki ijtimoiy, madaniy, tarixiy, texnologik, ilmiy nuqtai nazardan ham chuqur anglashadi. Bu esa o'z navbatida o'quvchilarda integral bilim va kompetensiyalar shakllanishiga sabab bo'ladi. Integratsion yondashuv asosida tuzilgan darslikda har bir mavzu bo'yicha mustaqil, interfaol, amaliy topshiriqlar, muammoli vazifalar, loyiha ishlari, guruhda ishlash, prezentatsiya qilish, tadqiqot olib borish, tanqidiy va kreativ fikrlashga yo'naltirilgan topshiriqlar keng joy olgan. Masalan, "O'zbek tilining lug'at boyligi" mavzusida o'quvchilar adabiyot fanidan olingan she'r va hikoyalardagi so'z boyligini tahlil qiladi, tarix fanidan olingan matnlardagi tarixiy terminlarni ajratib ko'rsatadi, geografiya fanidagi joy nomlari va atamalarni tahlil qiladi, biologiya fanidagi ilmiy terminlarni o'rganadi. Bu esa o'quvchilarning mavzuni chuqur va har tomonlama o'rganishiga, fanlararo bog'liqlik asosida yangi bilimlar hosil qilishiga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi tomonidan 2022-yilda tasdiqlangan 6-sinf ona tili darsligida integratsion yondashuvning samaradorligi quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi: birinchidan, mavzularni boshqa fanlar bilan bog'lash orqali o'quvchilarning bilim doirasi kengayadi, ular hayotiy muammolarni hal qilishga o'rganadi; ikkinchidan, o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tanqidiy va kreativ yondashuv, muloqot

ko'nikmalari rivojlanadi; uchinchidan, o'quvchilar o'z bilimlarini real hayotiy holatlarga moslashtirishga, zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyor bo'ladi. Darslikda har bir mavzu bo'yicha fanlararo bog'liqlikni ta'minlash uchun maxsus interfaol topshiriqlar, muammoli vazifalar, loyiha ishlari, guruhda ishlash, prezentatsiya qilish, tadqiqot olib borish, tanqidiy va kreativ fikrlashga yo'naltirilgan topshiriqlar keng o'rin olgan[4].

Integratsion yondashuvning samaradorligini ta'minlashda zamonaviy metodikalar – kompetensiyaviy yondashuv, interfaol ta'lim texnologiyalari, loyiha usuli, muammoli ta'lim, klasterli o'qitish, STEAM-ta'lim, krosskurrikulyar (fanlararo) loyihalar muhim ahamiyatga ega. Ona tili darsliklarida zamonaviy kompetensiyaviy yondashuv asosida har bir mavzuni boshqa fanlar bilan bog'lash, o'quvchilarda kommunikativ, axborot, kognitiv, ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalarni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratiladi. 6-sinf darsligida "Matn va uning turlari", "Gap va uning turlari", "So'z va so'z birikmasi", "Imlo va punktuatsiya qoidalari", "O'zbek tilining lug'at boyligi" kabi mavzularda boshqa fanlar bilan bog'liq interfaol topshiriqlar, muammoli vazifalar, loyiha ishlari, guruhda ishlash, prezentatsiya qilish, tadqiqot olib borish, tanqidiy va kreativ fikrlashga yo'naltirilgan topshiriqlar keng joy olgan. Bu orqali o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tanqidiy va kreativ yondashuv, muloqot ko'nikmalari rivojlantiriladi.

Integratsion yondashuvning nazariy va amaliy asoslarini chuqur o'rganishda xorijiy va milliy tadqiqotlar o'rtasida ba'zi tafovutlar mavjud. Masalan, Yevropa va Amerika pedagogikasida integratsiya ko'proq krosskurrikulyar, transdistsiplinar yondashuv sifatida qaraladi va o'quvchilarda global kompetensiyalar, XXI asr ko'nikmalarini (4C – critical thinking, creativity, collaboration, communication) rivojlantirishga yo'naltirilgan. O'zbekiston ta'lim tizimida esa integratsiya, asosan, fanlararo bog'liqlik, mavzularni boshqa fanlar bilan bog'lash, o'quvchilarda integral bilim va ko'nikmalar shakllantirish sifatida namoyon bo'lmoqda[5].

Integratsion yondashuvga tanqidiy yondashuvlar ham mavjud. Ba'zi tadqiqotchilar integratsiya jarayonida mavzularning yuzaki yoritilishi, asosiy bilim va ko'nikmalarning yetarli darajada chuqur o'rgatilmaligi, o'qituvchilar va o'quvchilar uchun ortiqcha yuklama, vaqt va resurslarning yetishmasligi, metodik muammolar yuzaga kelishi mumkinligini ta'kidlashadi. 6-sinf ona tili darsligida ham ba'zi mavzularda fanlararo bog'liqlik yuzaki yoritilgan, interfaol topshiriqlar yetarlicha mukammal tuzilmagan, loyiha ishlari va muammoli vazifalar cheklangan, o'qituvchilar uchun metodik tavsiyalar yetarli emasligi kuzatiladi. Bu borada darslik mualliflari va metodist olimlarga integratsion yondashuvni yanada mukammallashtirish, har bir mavzuni boshqa fanlar bilan chuqur integratsiya qilish, interfaol topshiriqlar, loyiha ishlari, muammoli vazifalarni ko'paytirish, o'qituvchilar uchun metodik tavsiyalarni kengaytirish zarurligi haqida ilmiy tavsiyalar berilgan[6].

Empirik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, integratsion yondashuv asosida tuzilgan darsliklar o'quvchilarda yuqori motivatsiya, mustaqil fikrlash, tanqidiy va kreativ yondashuv, muloqot ko'nikmalari, hayotiy muammolarni hal qilish, loyiha, tadqiqot va prezentatsiya qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. 6-sinf ona tili darsligida integratsion yondashuv asosida tuzilgan mavzular va topshiriqlar o'quvchilarda zamonaviy kompetensiyalar shakllanishiga xizmat qilmoqda. Darslikda har bir mavzu bo'yicha

fanlararo bog'liqlikni ta'minlash uchun maxsus interfaol topshiriqlar, muammoli vazifalar, loyiha ishlari, guruhda ishlash, prezentatsiya qilish, tadqiqot olib borish, tanqidiy va kreativ fikrlashga yo'naltirilgan topshiriqlar keng o'rin olgan. Bu orqali o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tanqidiy va kreativ yondashuv, muloqot ko'nikmalari rivojlantiriladi. Darslikda til hodisalarini boshqa fanlar bilan bog'lash orqali o'quvchilar mavzuni nafaqat grammatik va leksik jihatdan, balki ijtimoiy, madaniy, tarixiy, texnologik, ilmiy nuqtai nazardan ham chuqur anglashadi. Bu esa o'z navbatida o'quvchilarda integral bilim va kompetensiyalar shakllanishiga sabab bo'ladi.

Xulosa

Yangi avlod 6-sinf ona tili darsligida integratsion yondashuv asosida mavzularni boshqa fanlar bilan bog'lash zamonaviy ta'lim talablariga mos keladi va o'quvchilarda integral bilim hamda kompetensiyalar shakllanishiga xizmat qiladi. Darslikda til hodisalari adabiyot, tarix, geografiya, informatika, matematika, biologiya, san'at, texnologiya kabi fanlar bilan bog'liq holda yoritilishi natijasida o'quvchilarda mavzuni ko'p qirrali va chuqur anglash, real hayotiy muammolarni hal qilish, mustaqil, tanqidiy va kreativ fikrlash, muloqot va hamkorlik ko'nikmalari rivojlanadi. Integratsion ta'lim nazariyasi va amaliyoti bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar, xorijiy va milliy tajriba, empirik natijalar shuni ko'rsatadiki, integratsion yondashuv asosida tuzilgan darsliklar o'quvchilarning intellektual va shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Biroq, darslikda ba'zi metodik kamchiliklar, interfaol topshiriqlar va loyiha ishlarining yetarli darajada mukammal emasligi, o'qituvchilar uchun metodik tavsiyalarning cheklanganligi ham mavjud. Shu sababli, kelgusida darsliklarni yanada takomillashtirish, har bir mavzu bo'yicha chuqur integratsiyani ta'minlash, interfaol va innovatsion topshiriqlarni ko'paytirish, o'qituvchilar uchun zamonaviy metodik tavsiyalar ishlab chiqish zarur. Umuman olganda, yangi avlod 6-sinf ona tili darsligida integratsiyaning ahamiyati beqiyos bo'lib, u o'quvchilarda chuqur bilim, zamonaviy kompetensiyalar va hayotiy ko'nikmalar shakllanishiga xizmat qilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Dewey J. (1938). Experience and Education. New York: Macmillan.
2. Rahmonqulova Z., Karimova S. (2021). Ona tili darsliklarida integratsion yondashuv. Toshkent: Fan.
3. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2022). 6-sinf Ona tili darsligi. Toshkent: Ma'naviyat.
4. Yevropa Ittifoqi Ta'lim Kengashi. (2018). Kompetensiyaviy yondashuv va fanlararo integratsiya. Brüssel.
5. Jo'raev N. (2020). Ona tili o'qitish metodikasi: zamonaviy yondashuvlar. Toshkent: O'qituvchi.
6. Vygotsky L.S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge: Harvard University Press.